

СЕКЦИЯ 6
СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ
В ПАРАДИГМЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

ПРАСТОРАВА-ЧАСАВЫЯ ПАРАМЕТРЫ КАМУНІКАЦЫІ Ў
БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ ЛІНГВАКУЛЬТУРАХ
(НА МАТЭРЫЯЛЕ ФРАЗЕАЛАГІЧНЫХ АДЗІНАК)

Арцёмава В.А., к. філал. н., дацэнт кафедры англійскай мовы гуманітарных спецыяльнасцей ФМА БДУ

Ўяўленні аб часе і прасторы з'яўляюцца важнымі фрагментамі канцэптасферы чалавека. Яны структуруюць міжкультурную камунікацыю прадстаўнікоў розных лінгвакультур. Веданне прасторава-часавых стэрэатыпаў, што гістарычна склаліся ў сваеасаблівым прыродным ландшафце і сацыяльна-палітычным наваколлі, дазваляе істотна палегчыць камунікацыю з прадстаўнікамі розных культурных супольнасцей, а няведанне гэтых стэрэатыпаў, насупраць, можа значна ўскладніць камунікацыю, і нават зрабіць яе немагчымай. Разгледзім функцыянаванне дадзеных катэгорый у камунікацыі носьбітаў беларускай і англійскай моў на матэрыяле фразеалагічных адзінак (ФА), у якіх ідэнтыфікуюцца і маніфестуюцца нацыянальная самасвядомасць, культурна-гістарычныя традыцыі, эмпірычны і духоўны вопыт розных этнасаў.

Прасторавыя і часавыя параметры знакавай сістэмы зносін пэўнай моўнай супольнасці з'яўляюцца аб'ектам даследавання праксемікі (англ. *proximity* 'блізкасць'). Яе заснавальнік, амерыканскі даследчык Э. Хол, прышоў да новага ўзроўню асэнсавання ролі часу і прасторы ў жыцці чалавека [1]. Праведзены супастаўляльны аналіз тэмпаральных беларускіх і англійскіх фразеалагізмаў паказаў, што катэгорыі часу ў беларускай і англійскай лінгвакультурах уласцівы: *трохкампанентнасць* (прошлае, сучаснае, будучае), *сінкрэтызм часу і прасторы* (беларус. *на ўсіх скрыжаваннях*, англ. *on / at every street corner* 'паўсюль' і 'бесперапынна', *антрапацэнтрычнасць* (беларускія і англійскія ФА з тэмпаральнай семантыкай вобразна звязаны з штодзённымі паняццямі і падзеямі жыцця людзей, а таксама з'явамі прыроды, што маюць вялікае значэнне для дзейнасці чалавека: беларус. *да новых венікаў* 'вельмі доўга', англ. *watch the clock* 'паглядаць на гадзіннік, каб не перапрацаваць', дзе лексемы *венік* 'венік, мятла' і *clock* 'гадзіннік' – прадметы ўжытку чалавека; беларус. *сонца зайшло* 'скончыўся для каго-небудзь шчаслівы перыяд часу', англ. *go to bed with the sun* 'класціся спаць рана, на заходзе сонца', дзе лексемы *сонца* і *sun* 'сонца' абазначаюць светлы перыяд сутак), *цыклічнасць* як паўтор адных і тых жа падзей (беларус. *на кругі свае / свая*, англ. *fall back in*

place ‘да ранняга, былога, на старое месца’), сувязь з рухам (беларус. бегчы як апараны <кіпнем>, англ. *run like hell* ‘хутка перамяшчацца’).

Нацыянальна-спецыфічнымі асаблівасцямі вербалізацыі тэмпаральных параметраў камунікацыі ў беларускай і англійскай фразеасістэмах выступаюць:

- нявызначанасць і сузіральнасць будучыні для прадстаўнікоў беларускай лінгвакультуры (беларус. *віламі па / на вадзе пісана / пісаны* ‘невядома, ажыццявіцца ці што-небудзь’, паколькі сучаснае – гэта вобласць перажывання часу тут і цяпер, мінулае – аб’ект разважанняў. Для носьбітаў англійскай мовы характэрна магчымасць змены будучыні ці яго планавання: *ahead of his / her time* ‘загадзя’;

- расцяжымасць часу для беларусаў, яго цякучасць і нявызначанасць (*fluid concept of time*): беларус. *шмат вады сплыло / сплыве* ‘прайшло шмат часу’. Для англамоўнай культуры характэрна канцэпцыя дакладнага часу (*fixed concept of time*), дзе час – каштоўны рэсурс, які можна кампенсаваць (*make up for lost time* ‘рабіць што-небудзь хутка, з-за страчанага ранняе часу’), прадаць (*sell time* ‘прадастаўляць за плату магчымасць выступіць па радыё і тэлебачанні’) або купіць (*hire one's time* ‘плаціць наймальніку за дазвол выкарыстоўваць свой час’).

Усе выяўленыя несупадзенні можна растлумачыць прыналежнасцю носьбітаў англійскай і беларускай моў да розных культур – *манахроннай і паліхроннай* [1]. Згодна з Э. Холам, у краінах манахроннай культуры (ЗША, Англіі, Германіі, краінах Скандынавіі) час разумеецца як аднанакіраваная сістэма (*мінулае-сучаснае-будучае*), якая жорстка рэгулюе грамадскія адносіны: прадстаўнік дадзенага тыпу культуры можа займацца толькі адным відам дзейнасці ў пэўны прамежак часу. У іншых культурах (славянскіх, міжземнаморскіх, арабскіх, лацінаамерыканскіх і некаторых азіяцкіх) час успрымаецца паліхронна: людзі суіснуюць адначасова ў рамках некалькіх падзей, што дазваляе ім займацца рознымі відамі дзейнасці адначасова, а пунктуальнасці і своєчаснасці не надаецца такога вялікага значэння, як у манахроннай культуры.

Катэгорыя прасторы ў канцэпцыі Э. Хола разглядаецца праз прынцып *тэрытарыяльнасці* як адлегласці пры зносінах: кожная асоба мае сваю пэўную зону з выразна акрэсленымі граніцамі ў межах той жыццёвай прасторы, якую яна падзяляе з іншымі прадстаўнікамі віду [1, с. 3]. Памер гэтай прасторы залежыць ад шматлікіх фактараў: паходжання, культуры, асабістых пераваг. Пры парушэнні граніцы індывідуальнай прасторы людзі могуць адчуваць дыскамфорт і няёмкасць. Пры занадта вялікай адлегласці зносіны могуць скончыцца камунікатыўнай няўдачай, пад якой мы разумеем «недасягненне ініцыятарам зносін камунікатыўнай мэты і, шырэй,

прагматычных памкненняў, а таксама адсутнасць узаемадзеяння, узаемаразумення і згоды паміж удзельнікамі» [2].

Ступень пранікнення ў асобасную прастору моўцы іншых людзей, па меркаванні Э. Хола, вызначаецца культурнымі традыцыямі. Заходняй моўнай супольнасці ўласціва чатырохкампанентная мадэль асобаснай прасторы: інтымная дыстанцыя (0 – 0,5 м) для самых блізкіх сваякоў, персанальная дыстанцыя (0,5 м – 1,2 м) для неформальных кантактаў паміж сябрамі, сацыяльная дыстанцыя (1,2 м – 3,65 м) пры руцінных сацыяльных узаемадзеяннях (дзелавых перагаворах, школьных уроках і пад.), грамадская або публічная дыстанцыя (3,65 м і больш) пры аднабаковых і ананімных зносінах (лекцыя) [1, с. 116 – 125]. Наяўнасць у англійскай фразеасістэме такіх ФА, як *keep someone at arm's length*, *keep someone at a distance*, *keep a safe distance*, *know one's distance*, *keep out of the way* і *give someone or something a wide berth* са значэннем ‘трымацца на адлегласці’ дэманструе неабходнасць захавання пэўнай дыстанцыі паміж удзельнікамі зносін і падкрэслівае важнасць вызначэння межаў асабістай прасторы ў англійскай лінгвакультуры. Адсутнасць беларускіх ФА з падобным значэннем сведчыць пра нязначнасць строгага сацыяльнага структуравання міжасобаснай прасторы ў беларускай лінгвакультуры і дапушчэння меншай адлегласці пры зносінах паміж людзьмі, чым у англійскай.

Такім чынам, беларускія і англійскія ідыёмы з тэмпаральнай і прасторавай семантыкай рэалізуюць універсальныя характарыстыкі катэгорыі *часу* (трохкампанентнасць, антрапацэнтрычнасць, цыклічнасць, сувязь з рухам) і катэгорыі *прасторы* (антрапацэнтрычнасць, непарыўнасць з часам, акалічнасна-працэсуальны характар), якія грунтуюцца на агульных для носьбітаў гэтых моў заканамернасцях разумовых працэсаў. Нацыянальна-спецыфічныя аспекты катэгорыі часу (паліхроннасць, расцяжымасць, цякучасць і нявызначанасць часу для беларусаў, манахроннасць, канцэпцыя дакладнага часу ў носьбітаў англійскай мовы) і катэгорыі прасторы (значная ступень эматыўнасці беларускіх фразеалагізмаў, нейтральнасць ў плане эмоцый англійскіх ідыём, сувязь унутранай формы беларускіх фразеалагізмаў з міфалогіяй і фальклорам, сувязь унутранай формы англійскіх адзінак з хрысціянскай традыцыяй, рэпрэзентацыя англійскімі ідыёмамі сацыяльнага структуравання англамоўнага грамадства, маніфестацыя беларускімі фразеалагізмамі дапушчэння меншай адлегласці між удзельнікамі камунікацыі) абумоўлены інтра- і экстралінгвістычнымі фактарамі.

Улік усіх вышэйазначаных тэмпаральна-прасторовых агульных і нацыянальна-спецыфічных аспектаў камунікацыі паміж прадстаўнікамі беларускай і англійскай лінгвакультур дазваляе пазбегнуць адсутнасці

узаемадзеення, узаемаразумення і згоды і дасягнуць сваёй камунікатыўнай мэты.

Спіс крыніц

1. Hall, E. The Hidden Dimension / E. Hall. – New York : Doubleday, 1966. – 211 p.
2. Виноградов, С. И. Культура русской речи / С. И. Виноградов // Электронная библиотека социологического факультета МГУ [Электронный ресурс]. – М., 1999–2012. – Режим доступа : <http://lib.socio.msu.ru/l/library?e=d-000-00---001ucheb--00-0-0-0prompt-10---4-----0-0l--1-ru-50---20-help---00031-001-1-0windowsZz-12510&a=d&cl=CL1&d=HASH01f939411d8fff485b7458f1.2.pr>. – Дата доступа : 10.05.2012.

СМЫСЛОВОЕ СОГЛАСОВАНИЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ПРОФЕССИЮ СУБЪЕКТА ВЫСКАЗЫВАНИЯ

Бобровская Е.О., преподаватель кафедры теории и методики преподавания русского языка ФМО БГУ

При обучении студентов явлениям русского языка, которые на данный момент в разговорной речи претерпевают трансформации и варьируются, необходимо учитывать ряд факторов. Во-первых, правила построения высказываний в таких случаях противоречат тому, что инофоны слышат от носителей языка и в средствах массовой информации страны изучаемого языка.

Один из аспектов проблемы заключается в том, что носители языка зачастую совершают ошибки осознанно, а иностранцы воспринимают это как образец, которому стремятся подражать. Чаще всего этот феномен касается синтаксического строя языка.

Одной из разновидностей ошибок становится неверная координация подлежащего и сказуемого, а также логическое согласование определения с зависимым словом, если субъект определяет лицо по профессии.

На современном этапе развития русского языка нормативным можно считать смысловое согласование подлежащего и сказуемого, и формальное соотношение определения и субъекта. Таким образом, наблюдается два различных типа согласования в одном высказывании, если мы говорим о профессионале-женщине: *новый директор сказала* (неправильно: *новая директор сказала*), или *первый заместитель произнесла речь*, или же *новый вахтер Мария Ивановна выдала ключи*.

Важен тот факт, что расшатывание нормы отражено во многих новостных статьях в интернете, так как иностранные студенты много времени проводят онлайн. Например, в одной статье мы можем встретить такие примеры: *новоназначенная (ж.р.) заместитель премьер-министра*